

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Г. Шкурупій у романі «Двері в день» втілює дві реальності – художню й публіцистичну. Фікційність задуму підсилює реальність звучання голосу репортерів про будів-

ництво Дніпровської ГЕС. Письменник вдало поєднав—різножанрові тексти у спільній текстуальній площині. Перспективою подальших досліджень є аналіз репортажних новел зі збірки «Проза. Том 1. Новели нашого часу» Г. Шкурупія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сінченко О. Теоретична мантия короля футоперей. *Літературний процес : методологія, імена, тенденції*. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. № 4. С. 143–147.
2. Ільницький О. Український футуризм (1914–1930) / пер. з англ. Р. Тхорук. Львів : Літопис, 2003. 456 с.
3. Губарева С. Гео Шкурупій : homo ebrius як суб'єкт репортажної новели. *Літературознавчі обрії : праці молодих учених*. 2010. Вип. 18. С. 72–79.
4. Цимбал Я. Флірт із нарисом і фактова література. *Цимбал Я. Шляхи під сонцем. Репортаж 20-х років*. Київ : Темпора, 2016. С. 5–18.
5. Рябченко М. Екзистенційні проблеми в поезії та прозі Гео Шкурупія. *Літературознавчі студії : праці молодих вчених*. 2014. Вип. 40. С. 246–252.
6. Цимбал Я. Шкурупій від А до Я. URL : <https://tyzhden.ua/shkurupij-vid-a-do-ia/> *Український тиждень*. 2018. 02 червня (дата звернення : 06.10.2022).
7. Шкурупій Г. Двері в день : роман. *Гео Шкурупій. Двері в день*. Київ : Радянський письменник, 1968. С. 19–182.
8. Титаренко М. Американський новий журналізм : Terra In/cognita. URL : <https://cutt.ly/lZPMUUsu> (дата звернення : 02.01.2023).
9. Жигун С. Ігрові прийоми нарації у прозі українського авангарду 20-х років ХХ ст. : на матеріалі творів Л. Скрипника, Г. Шкурупія та М. Йогансена. *Studia Methodologica : альманах / упоряд. І. В. Папуша*. Тернопіль : ТНПУ, 2008. Вип. 24. С. 197–200.
10. Пагутяк Г. Дніпрельстан. *День*. 2017. 01 лютого. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/dniprelstan> (дата звернення : 20.12.2022).

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.41>

ПОЕТИКА ЗБІРКИ СТЕПАНА ЛЕВИНСЬКОГО «З ЯПОНСЬКОГО ДОМУ»

POETICS OF STEPAN LEVYNSKYI'S BOOK "FROM THE JAPANESE HOUSE"

Розмариця С.А.,

orcid.org/0000-0002-6358-2795

кандидат філологічних наук,

методист вищої категорії, викладач-методист української мови і літератури
Відокремленого структурного підрозділу «Миколаївський будівельний фаховий коледж
Київського національного університету будівництва і архітектури»

Бокшань Г.І.,

orcid.org/0000-0002-7430-8257

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу й іноземних мов
Херсонського державного аграрно-економічного університету

Творчість українського сходознавця, перекладача, культуролога і дипломата Степана Левинського, який цікавий для літературознавців передусім як автор самобутніх тревелогів, залишається маловідомою для широкого загалу. Літературна спадщина автора наразі висвітлена лише в поодиноких публікаціях. Це надає актуальності темі нашого дослідження й обумовлює потребу в її розкритті. Мета статті – з'ясувати особливості поетики книги С. Левинського «З Японського дому», акцентувавши жанрові домінанти й основні риси ідіостилію. Твори, що увійшли до збірки, можна беззастережно ідентифікувати як подорожні нариси, причому такому означенню зовсім не суперечить те, що її автор був емігрантом і тривалий час мешкав у Парижі, що постає місцем подій, які розгортаються на її сторінках. Попри те, що подорожнім нарисам властиве порушення жанрових канонів оповіді, у збірці С. Левинського переважають твори, які відповідають жанровим ознакам оповідання. У збірці «З Японського дому» письменник виявляє

схильність до деталізованих описів, фокусуванні уваги на інтер'єрах і зовнішніх архітектурних деталях. Авторський стиль виразно характеризується дотепністю: рафінований гумор С. Левинського, зокрема, можна помітити в портретних характеристиках персонажів його творів. Письменника цікавлять не лише зовнішні прояви культури японців: він підкреслює свою потребу пізнати їхню психологію і духовний світ. Артикуючи власні спостереження за поведінкою японців, сходознавець активно використовує самобутні художні прийоми, що надає його оповіді поетичного стилю. Образи-персонажі у творах С. Левинського мають чітко виписані характери з незмінним акцентом на культурній приналежності. Аналіз подорожніх нарисів збірки «З Японського дому» дозволяє зробити висновки про еклектичний стиль творів С. Левинського, які поєднують характерні ознаки поетичної прози, виразний гумористичний модус і точність та докладність наукового викладу. Тревелоги автора, які за жанровими ознаками тяжіють до оповідань, самобутньо візуалізують такі аспекти японської культури, як традиційний одяг, кухня, музика, танець, міжособистісна взаємодія, а також особливості міжкультурного спілкування.

Ключові слова: поетика, гумористичний модус, ідіостиль, образ-персонаж, художній опис, еклектичний стиль, поетична проза.

The literary works of the Ukrainian orientalist, translator, culture scientist and diplomat Stepan Levynskyi, whose figure is mainly interesting for literature scientists as the author of unique travelogues, are still familiar to a narrow circle of readers. His works are examined only in few scientific papers. It makes the subject of our research topical and substantiates the necessity to investigate it. The purpose of the study is to identify the specificity of the poetics of S. Levynskyi's book «From the Japanese House», emphasizing its genre dominants and the main features of the author's individual style. The literary works of the book can be obviously identified as travelling notes, and the fact that the author was an emigrant and lived in Paris (the location of the described events) for a long time does not prevent from using this definition. Though travelogues are usually characterized by deviations from genre standards, in the book by S. Levynskyi there are more works corresponding to the genre characteristics of a short story. In the collection of works «From the Japanese House» the writer manifests his inclination to detailed descriptions, focus on interiors and external architectural features. The author's style is characterized by witticism: S. Levynskyi's humor, in particular, can be observed in portrait characteristics of the characters in his works. The writer is interested not only in external manifestations of the Japanese culture: he highlights his need to study their psychology and spiritual world. Articulating his observations of Japanese people's behavior, the orientalist uses unique literary devices that make his narration poetic. The characters in S. Levynskyi's travelogues are distinctively-shaped with an unchangeable accent on their cultural identity. The analysis of the traveling notes of the book «From the Japanese House» allows making a conclusion about the eclectic style of S. Levynskyi's works which combine the attributes of poetic prose, distinctive humoristic modus, accuracy and details of scientific narration. The author's travelogues which fall into short stories by their genre characteristics originally visualize such aspects of the Japanese culture as traditional clothes, cuisine, music, dances, interpersonal interaction and also specificity of cross-cultural communication.

Key words: poetics, humoristic modus, individual style, character, literary description, eclectic style, poetic prose.

Постановка проблеми. Творчість українського сходознавця, перекладача, культуролога і дипломата Степана Левинського, який цікавий для літературознавців передусім як автор самобутніх тревелогів («Від Везувія до пісків Сахари», «Паризькі історії», «З Японського дому», «Схід і Захід»), на превеликий жаль, залишається маловідомою для широкого загалу. Поетика його творів відображає сфери професійних інтересів, акумулює ознаки різних стилів і суттєво вирізняється від зразків традиційної подорожньої літератури. Так, зокрема, в автобіографічній книзі «З Японського дому», в якій відчутне глибоке зацікавлення орієнтальною культурою, С. Левинський виявляє всі грані свого письменницького таланту, віртуозно поєднуючи точність наукового викладу зі самобутніми художніми засобами, притаманними поетичній прозі.

Аналіз останніх публікацій. На жаль, літературна спадщина С. Левинського наразі є недостатньо дослідженою. Вартою уваги в контексті запропонованої розвідки є докладна передмова В. Габора, який упорядкував збірку «Від Везувія до пісків Сахари. З японського дому. Схід і Захід» [1]. Науковець звертає увагу на самобутність письма С. Левинського, акцентуючи його «ліризмі і гли-

боку філософічність», якими він прихилив до себе читачів [1, с. 7]. У розвідці І. Жиленко «Тасмнічний світ Далекого Сходу в нарисах Миколи Байкова і Степана Левинського» з'ясовано типологічні паралелі у творчості авторів-емігрантів й акцентовано спільні риси, зумовлені подібним життєвим досвідом [2]. Зокрема, науковиця підкреслює «симбіоз документального й художнього» у творах обох письменників, що виявився в домінуванні жанру нарису з елементами оповідання. Утім, варто звернути увагу на те, що бракує публікацій, які б розглядали доробок С. Левинського осібно й виявляли особливості поетики його прози. Це надає актуальності темі нашого дослідження й обумовлює потребу в її розкритті.

Мета статті – з'ясувати особливості поетики збірки С. Левинського «З японського дому», акцентувавши жанрові домінанти й основні риси ідіостилу.

Виклад основного матеріалу. Книга С. Левинського «З Японського дому» була схвально прийнята в авторитетних літературних колах: невдовзі після її виходу автор отримав високу оцінку за оригінальність творчого підходу й був відзначений премією Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка. Чимало позитивних

відгуків з'явилося в тогочасній пресі: автори публікацій одноставно наголошували на вишуканому стилі й добірній мові [1, с. 9]. Твори, що увійшли до збірки «З Японського дому», можна беззастережно ідентифікувати як подорожні нариси, оскільки в них «змальовані люди, події, краєвиди та враження, що з'явилися під час подорожі» [4, с. 230]. На нашу думку, такому означенню зовсім не суперечить те, що її автор був емігрантом і тривалий час мешкав у Парижі, що постає місцем подій, які розгортаються на її сторінках. Попри те, що подорожнім нарисам властиве порушення жанрових канонів оповіді, у збірці С. Левинського переважають твори, які відповідають жанровим ознакам оповідання з «використанням нерозгалуженого, зазвичай однолінійного, чіткого за будовою сюжету, що розгортається у композиції від зав'язки до розв'язки» [4, с. 156]. Слушними вважаємо висновки І. Жиленко, яка підкреслює поєднання документального й художнього у прозі С. Левинського, «позначене автобіографізмом, реальними подіями та людьми, авторськими зауваженнями, аналізом явищ природи та соціуму, послідовною описовістю, завершеністю сюжетної лінії, використанням художніх засобів тощо» [2, с. 9].

У збірці «З Японського дому» письменник виявляє схильність до деталізованих описів, фокусуванні уваги на інтер'єрах і зовнішніх архітектурних деталей. Після закінчення «Школи орієнтальних мов» С. Левинський мав намір пізнати японську мову й культуру, провівши якийсь час у товаристві її носіїв. Так він за рекомендацією Поля Бойє потрапив до «Японського дому» в Парижі, який описує у своїй збірці, переконливо візуалізуючи його архітектурні особливості: «Він цілий побудований із заліза і скла французьким архітектором і тільки своїм пігнутих дахом нагадує старобудійську пагоду» [3, с. 2]. Авторський стиль виразно характеризується дотепністю: рафінований гумор С. Левинського, зокрема, можна помітити, коли він звертає увагу на невідповідність зовнішності секретаря японської амбасаді французькому інтер'єру у стилі Людовика XV: «Якось дивно виглядав цей маленький жовтий чоловічок на тлі лискучих шовків і м'яких ліній золочених меблів» [3, с. 3–4]. Автор повсякчас демонструє пильний інтерес до деталей, які стосуються східної культури, звертаючи увагу, наприклад, на червону печатку і круглий знак сонця, що сходить, на листі з амбасаді. У вступному слові до видання збірки С. Левинського В. Габор наводить враження сучасників сходознавця, які підкреслювали важливість репрезентації ним японської культури

в літературній формі, оскільки попередні спроби інших авторів зробити це були радше епізодичними, ніж цілісними [1].

С. Левинський не заощаджує слова, коли візуалізує приміщення, роблячи найвиразніші акценти, звісно, на елементах японської культури. Скажімо, описуючи свою кімнату в «Японському домі», він згадує репродукцію малюнку Сесшу на шовку: «Маленький японський дімок стояв тут на високій, стрімкій скелі; у глибині ланцюг гір зазначений був на срібlistому тлі плямами тушем, здолу кілька сміливих ліній, що означали яву дерев, ось і все» [3, с. 5]. Разом із тим автор у фокусі своїх спостережень С. Левинський тримає самих японців із їхніми звичаями, такими як схильність стишувати розмову при наближенні чужоземця. Під його оптику потрапляє їхній традиційний одяг, який вони змінювали увечері на європейський: «Ранком ходили вони у м'яких капцях і широких шовкових кімоно, що вязалися з заду маленькими стьожками-метеликами» [3, с. 5]. Характеризуючи зовнішність японців, С. Левинський демонструє глибоку обізнаність із антропологічними характеристиками. Зокрема, порівнюючи вигляд пана професора і молодого студента, він дивується «расовим нюансам японського народу»: «Пан професор зі своїми вузькими очками був без сумніву представником „аристократичного“ типу, що виводить себе з азійського континенту, може від монгол. Молодий студент ліворуч це нащадок малайської раси, що у давню давнину збагатила певне своєю кровю народи японського архіпелагу» [3, с. 8].

С. Левинський не обходить увагою й традиційну чайну церемонію, на яку його запросили японці, причому робить це у властивій йому гумористичній манері: «Великий, низький стіл покрили білим обрусом, в європейську посудину поналивали жакливого чаю, роботи нашої сторожихи і понаставляли тарелі повні тісточок» [3, с. 6]. Автор піддає ретельному аналізу побачене й почуте, виявляючи гостру спостережливість: його дивують палкі дискусії японців після глибокої мовчанки за вечерею. С. Левинський не уникає характерної для нього дотепності й тоді, коли говорить про японців із високим статусом. Виразно жартівливого модусу набуває портретна характеристика професора університету з Кіото, вченого географа і спеціаліста від Індії-Китаю: «Пан професор, коли сміявся, видовжав непомірно уста і тремтів легенько на всьому тілі, але сміх оцей, хоч і трівав довго, лишався німий, зовсім так, як на обличчю кам'яної химери старого Готицького храму» [3, с. 6].

Однак, варто наголосити, що С. Левинського цікавлять не лише зовнішні прояви культури японців: автор підкреслює свою потребу «заглянути нарешті в їхні душі, зміркувати, змірити таємне їхньої вдачі» [3, с. 9]. Артикулюючи свої спостереження за поведінкою японців, сходознавець активно використовує самотутні художні прийоми, що надає його оповіді поетичного стилю: «Вони простягали мені руку, широко, цілим тілом всміхалися і крилися у закутках, ніби живі тіни великої магічної ліхтарні» [3, с. 10]. Коли автор пише про пісні японців, то звертає увагу не лише на тематику текстів, а й на манеру виконання: «Так співає вся Азія, починаючи від арабів, а навіть, деколи, наших південних славян» [3, с. 11]. В. Габор наводить думку редакції жіночого часопису «Нова Хата» стосовно психологічності збірки сходознавця: «Напів спомини, напів оповідання С. Левинського із життя японців, з якими авторові доводилося зустрічатись якийсь час у «Японському домі» у Парижі, мають характер тонкої психологічної студії» [1, с. 12].

Під пильним оком С. Левинського опиняються деталі національного етикету японців: часом він вдається до розлогих коментарів маркерів культурної ідентичності, а іноді просто побіжно згадує їх в оповіді. Скажімо, в описі візиту панянки Флоренції до «Японського дому» у фокусі уваги письменника – жест юнака, характерний для зустрічей: «Він уклонився їй цілим тілом як це роблять молоді хлопці, коли вивели їх у вітальню поміж гості» [3, с. 13–14]. Цікавим видається епізод крос-культурного спілкування японця з молодою європейкою, в якому оприявнюються розбіжності, що ускладнюють налагодження повноцінного контакту. У цьому ж епізоді С. Левинський устами японця Сокічі вербалізує характеристику японської осені: «Це найкраща пора року. Дощів майже нема, завжди сонце. Всі без винятку йдуть тоді поза місто в поле. <...> Тепер у нас у полях співає мозу. Це така пташка. Вона чудово співає. Всі йдуть поза місто слухати мозу» [3, с. 14].

Письменник рефлектує над відмінностями східної та європейської культур, а також зауважує спільне між ними, ставлячи риторичне запитання: «Японець, коли вертається з Європи до рідного краю, забирає з собою кожну дрібницю, програмки театрів, готелів рахунки, трамвайні квитки і випадкові часописи. Все те, на що не звертаємо навіть уваги є для нього предметом релігійного майже культу. Але чи не те саме робили би ми в Японії?» [3, с. 43].

Образи-персонажі у творах С. Левинського мають виразні характери з незмінним акцентом

на культурній приналежності. Особливої уваги заслуговують сцени взаємодії представників різних культур. Так, у нарисі «Подруга нашого бонзи» письменник змальовує приятельство між японським філософом Мацуме і французенкою – пані Давре, яка почалася з непорозуміння. У «Білій жінці» йдеться про перші стосунки молодого японця Йошіо й парижанки. У нарисі «Сніг» герой-оповідач закохується в дружину професора Сугімото, тому погоджується вчити її французької у незмінній присутності чоловіка. У творі акцентовано, що саме «екзотична таїна» й «ексклюзивне табу» можуть спровокувати інтерес до представника іншої культури та викликати емоційну залежність. Культурні відмінності й протилежності стають основою флірту і сприяють закоханості. Герой-оповідач «Снігу» залицяється до красуні-японки, навчаючи її мови, коли йому випала нагода прогулятися з нею наодинці в парку. Особливий інтерес викликає сцена між-культурного спілкування, коли герой-оповідач зізнається японці в коханні, а вона відповідає збентежено, що нічого не розуміє через пришвидшений темп мовлення. Інтерес до любовних історій у збірці С. Левинського «З Японського дому» викликав поодинокі негативні коментарі: так, критик О. Мох приписав персонажам творів пансексуалізм і навіть зарахував книгу до тих, які мають згубний вплив [1, с. 13].

Інтерес С. Левинського до орієнтальної культури не вичерпується дослідженням психології японців, їхньої архітектури, обрядів і національних костюмів, а поширюється на гастрономічні традиції краю: на сторінках його тревелогів трапляються назви екзотичних страв: моча («тісточка з рижу і рибячого товщу»), скіякі («страва з дрібних шматків волового мяса, всякої городини, щедро приправлена японським сосон «шою» і насолоджена цукром»), сакє («горілка з рижу»). С. Левинський також надає загальну характеристику японської кухні, яка «може не така різноманітна як французька і не така вибаглива як китайська, але смачна і здорова» [3, с. 76–77]. Згадує він і традиційне начиння, яке використовують за столом: «Перед кожним з нас поставили лякову дощинку з усім, що треба до їжі. Були де здебільша маленькі предмети, що виглядали наче делікатно розмальовані забавки. Очевидячки всі ми їли паличками» [3, с. 77].

У нарисі «Джим» С. Левинський акцентує своє захоплення орієнтальною культурою, коли пояснює причини написання слова «Схід» з великої літери, зазначаючи, що воно набуло майже релігійного змісту серед відвідувачів школи орієнтальних

мов. Саме в цьому закладі герой-оповідач познайомився з британським художником Джімом, який навчався «мови японської, малайської і трьох говірок Батак, острова Суматри» [3, с. 70]. Спільна симпатія до Сходу інспірувала ідею мандрівки до омріяних країв, але допоки виправа залишалася нездійсненою через брак коштів, друзі шукали Схід у Парижі. Оповідуючи про свій досвід перебування в «Японському домі», С. Левинський завжди значну увагу приділяє східним ритуалам і правилам етикету. Скажімо, описуючи зустріч британця з професором Іто, він візуалізує жести привітання: «На японський лад обмінював він з Джімом три поклони, наперед один довгий, а потім два короткі» [Л, с. 73]. У цьому ж нарисі С. Левинський у звичній для нього поетичній манері характеризує японський танець, акцентуючи його відмінність від європейського: «Японці

танцюють раменами і руками. Наші очі звикли шукати у танку плястики, а діставали замість неї майстерно інтерпретовану казку» [3, с. 75].

Висновки. Таким чином, аналіз подорожніх нарисів збірки «З Японського дому» дозволяє зробити висновки про еклектичний стиль есеїстики С. Левинського, яка поєднує характерні ознаки поетичної прози, виразний гумористичний модус і точність та докладність наукового викладу. Тревелогі автора, які за жінровими ознаками тяжіють до оповідань, самобутньо візуалізують такі аспекти японської культури, як традиційний одяг, кухня, музика, танець, міжособистісна взаємодія, а також особливості міжкультурного спілкування. Перспективи майбутніх досліджень вбачаємо в компаративному аналізі прози С. Левинського й С. Яблонської, зокрема їх творів орієнтальної тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Габор В. Степан Левинський – письменник-мандрівник: життя між Сходом і Заходом. *Від Везувія до пісоків Сахари. З японського дому. Схід і Захід*. Львів: Піраміда, 2018. С. 7–15.
2. Жиленко І. Таємничий світ Далекого Сходу в нарисах Миколи Байкова і Степана Левинського. *Web of Scholar*. Т. 5. Вип. 1. 2018. С. 3–9.
3. Левинський С. З Японського дому. Львів: Видавнича спілка «Діло», 1932. 158 с.
4. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.

УДК 821(477).09+398 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.42>

ФОЛЬКЛОРНО-МІФОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ОПОВІДАННЯ «СТЕХИН РІГ» ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА

THE FOLKLORE AND MYTHOLOGICAL PARADIGM OF THE STORY «CAPE OF STEKHA» BY OLEKSA STOROJHENKO

Терехова І.О.,

orcid.org/0000-0002-5630-5175

кандидат філологічних наук,

докторант кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси
Львівського національного університету імені Івана Франка

У запропонованій статті розглядаються художні особливості маловідомого оповідання Олексі Стороженка «Стехин ріг» (1861), де окрему увагу приділено дослідженню фольклорних і міфологічних детермінант. Охарактеризовано демонологічні образи водяника, русалки, відьми тощо.

Наголошено на сюжетному зв'язку «Стехиного рогу» з раннім оповіданням Пантелеймона Куліша «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевець став» (1840). В обох творах українських романтиків репрезентовано народну оповідь етнографічного характеру. Зокрема, в оповіданні Куліша відтворено історію місцевої пам'ятки Пешевцевого става, який зник через магічну дію материнських сліз. У «Стехиному розі» подано версію походження одного з дніпровських мисів, що оповито ореолом містики та таємничості. Провідним у розглянутих творах є мотив занапащення людської душі нечистою силою. Кулішева героїня Наталка почала передчасно оплакувати свого чоловіка, тому і накликала на себе біду: стала таємничою коханкою нечистого. Стеха так само тужила за померлим нареченим, через що перетворилася на русалку і потрапила до палацу водяника.

У статті доведено, що «Стехин ріг» Олексі Стороженка є оригінальним і новаторським явищем в українській літературі XIX століття, художню довершеність якого визначає фольклорна домінанта.